

FISCHER FERENC

Az Egyesült Államok, Japán, Németország és Chile hatalmi ambíciói a spanyol–amerikai háború után a Galápagos-szigetek megszerzéséért (1898-1914)

Az 1898-as amerikai-spanyol háború kapcsán a szakirodalomban általában a fegyveres konfliktus atlanti dimenziójára helyezik a hangsúlyt, s gyakran éppen csak megemlítik annak a csendes-óceáni térségre is kiható rövid és hosszú távú következményeit. Ezek sorába tartozik többek közt az, hogy az 1898-as háború eredményeként a Fülöp-szigeteket az USA kaparintotta meg: ezzel nemcsak az ázsiai szárazföld, hanem egyúttal a terjeszkedő Japán közelébe is került.¹ Az Egyesült Államokat és Japánt ugyan a hatalmas csendes-óceáni távolságok elválasztották egymástól, de az észak-amerikai hatalom kiépülése a Fülöp-szigeteken, s 1895-től a japán uralom Formóza-szigetén a két távoli – tengeri ercjüket gyorsan növelő – hatalmat közel hozta egymáshoz, ám egyúttal szinte azonnal szembe is fordította őket.

Az észak-amerikai Albert J. Beveridge szenátor által a 1900 januári memorandumában kifejtett gondolatok,² illetve az Egyesült Államok századforduló utáni csendes-óceáni politikája, így a spanyol szigetbirtokok megszerzése, az US Navy növekvő jelenléte a Csendes-óceánon, az óceánközi csatorna építése Panamában, s mindenekelőtt az észak-amerikai zászló Manilában aggodalmat keltettek Japánban. A spanyol-amerikai, de különösen az orosz-japán háború után Japán és az USA érdekkellentétei már nyílt formát öltöttek. Mindkét hatalom vesztélyes riválist látott a másikban, s ezért hátrátlatni igyekeztek egymás csendes-óceáni térszerzését. Ennek egyik elfeledett, helyesebben kellően fel nem tárt epizódját jelentette a Galápagos-szigetek hovatartozásának kérdésében folytatott nyílt, illetve titkos japán diplomáciai tevékenység is. Ennek bizonyos mozzanataira derítenek fényt az a kérdésben ugyancsak érdekeltté vált császári Németország diplomáciai-tengerészeti forrásai. Ezen német archív anyagok tanulmányozása egyértelművé teszi: a századforduló utáni években Washington törekvései, hogy kiépítse a „csendes-óceáni Guantanamo”-t a Galápagos-szigetek megszerzése révén, nem korlátozódott csupán az USA és Ecuador közti bilaterális tárgyalásokra. Egy ilyen flottabázis kettős cél megvalósítását tehetné lehetővé: egyrészt defenzív célzatú volt, hisz a készülő Panama-csatorna – elsősorban Japánnal szembeni – stratégiai elővédjeként jöhetett számításba, másrészt offenzív jellegű is lehetett Dél-Amerikának a Csendes-óceán partján elhelyezkedő országaival szemben, valamint segíthetett egy Japánnal szembeni az Atlanti-óceánról a Csendes-óceánra történő flottaátcsoportosítást is. A spanyol-amerikai háború után és a Panama-csatorna építése közepette a Galápagos-szigetek mintegy mágnescsként vonzották az Egyesült Államokat, de a csendes-óceáni status quo megváltoztatá-

¹ Az USA az „open door-politikát” 1899-ben Kína kapcsán hirdette meg.

² „Ezentúl főképp Ázsia felé kell irányítani figyelmünket. A Csendes-óceán a mi óceánunk. A Fülöp-szigetek támpontot adnak nekünk az egész Kelet kapujában ... És ez az óceán a jövő kereskedelmének az óceánja. Az a hatalom tehát, amely uralkodik a Csendes-óceán felett, éppen ezért az egész világ felett uralkodni fog...” Nyugat-Európa és Amerika I/2. Szerkesztette Urbán Aladár. Budapest, Tankönyv Kiadó, 1970. 658.

sában érdekelt többi nagyhatalmat is. Ezen ellentétes hatalmi érdekek a szigetek jövőbeni birtoklásáért folytatott heves diplomáciai küzdelmekbe torkollottak.

A német levéltárak, elsősorban a Bundesarchiv-Militärarchiv-Freiburg, illetve a Politisches Archiv des Auswärtigen Amts-Bonn részben titkos (Geheim) ügykezelésű aktái közt található az úgynevezett Galápagos-iratok. Ezek bepillantást engednek egy, jórészt a kuliszák mögött zajló párviadal részleteibe. Ezek alapján dokumentálható az, hogy 1900-1914 között a Galápagos-szigetek státuszának megváltoztatására irányuló törekvések kapcsán szembekeverült egymással Ázsia (Japán) és Észak-Amerika (USA); Európa (Németország) és az USA; az angolszász Észak- és a latin Dél-Amerika, pontosabban Ecuador és az USA; s nem utolsósorban Chile és az Egyesült Államok.

E tanulmány keretei nem teszik lehetővé, hogy a német archív anyagok Chilére vonatkozó adatait részletesen ismertessük, de az megállapítható, hogy Chile meghatározó szerepet játszott a Galápagos-szigetek Ecuador kezén való maradásában. Az általunk ismert német források elsősorban az USA és Chile közti ellentétekre világítanak rá, s Chilének Ecuadorra gyakorolt erős katonai-politikai befolyására. E dokumentumok azonban rámutatnak arra is, hogy Chile külpolitikája mögött valójában Németország dél-amerikai és Japán csendes-óceáni ambíciói is meghúzódtak, mely hatalmak, ugyan eltérő okokból, de egyaránt érdekeltek voltak abban, hogy a Galápagos-szigetek ne kerülhessenek a US Navy fennhatósága alá, sőt támogatták Chile azon törekvését, hogy azokat éppen Santiago szerezzé meg. A US Navy illetékes körői tisztában voltak akkoriban azzal, hogy a Galápagos-szigetekről folytatott tárgyalások során Ecuador mögött Chile áll, Chile mögött pedig Berlin, sőt Tokió is. Más szavakkal: a Galápagos-szigetek sorsát eldöntő tényezőket a Washington–Santiago–Berlin–Tokió négyyszög szövvényesi hatalmi rendszerében, valamint a Peru és Chile, illetve Peru és Ecuador közötti ellenséges viszonyban kell keresnünk, miközben Quitóra minden érdekelt fél részéről erős nyomás nehezedett.

A csendes-óceáni háború (1879-1883) után Chile Dél-Amerika nyugati partvidéke korlátlan tengeri urának számított. Megközelítőleg a századfordulóig a US Navy Csendes-óceánon állomásoztatott flottaereje gyengébb volt a chilei haditengerészeténél.³ Washington mind a salétromháború⁴ alatt, mind az 1891-es chilei polgárháború során olyan politikát folytatott, mely mély ellenszenvet, bizalmatlanságot váltott ki a polgárháborúból győztesen kikerült chilei vezető körökben. Sőt 1891-92 fordulóján a két ország közel állt ahhoz, hogy háborúba keveredjen egymással. Ekkor került először komolyan szóba az, hogy a US Navy Chiléhez viszonylag közeli bázissal (szénraktárral) rendelkezzen: a perui Callaotól Északra található Chimbote kikötője, illetve az Ecuadorhoz tartozó Galápagos-szigetek jöttek számításba. A spanyol-amerikai háború után, összefüggésben a Kolumbiával folytatott csatornatárgyalásokkal, Washington 1902-ben ismét Chimbote, illetve a Galápagos-szigetek bérbéradásáról tárgyalt.⁵ Chile a salétromháború óta a revánusra vágyó Peruval szemben Lima elszigetelésére, harapófogóba szorítására törekedett, s a törekvéseiben kapóra jött számára Perunak északi szomszédaival, Ecuadorral, illetve Kolumbiával folytatott területi vitái. A porosz-német katonai modellt átvevő chilei hadsereg, mint „Dél-Amerika poroszai”, 1899-től kezdődően az első világháborúig folyamatosan katonai missziókat küldött Quitoba, illetve fogadott ecuadori tisztet.⁶

³ Meneses Ciuffardi, Emilio: El factor naval en las relaciones entre Chile y los Estados Unidos (1881-1951). Santiago de Chile, 1989. (a továbbiakban: Meneses)

⁴ A salétromháború a csendes-óceáni háború szinonimája, azzal felváltva használatos, s jól tükrözi annak tétjét, mivel a háború az Atacama-sivatag nitráttartalmú salétrommezőitért folyt 1879 és 1883 között.

⁵ Meneses 57.

⁶ Maldonado, Carlos – Quiroga, Patricio: El prusianismo en las Fuerzas Armadas chilenas. Un estudio histórico 1885-1945. Santiago de Chile, 1988.; Fischer, Ferenc: La expansión indirecta de la ciencia militar alemana en América del Sur: la cooperación militar entre Alemania y Chile y las germanófilas misiones militares chilenas en los países latinoamericanos (1885-1914). In: Schröter, Bernd és Schül-

1903 októberében mind Santiago, mind Washington tárgyalásokat folytatott Quitóval a Galápagos-szigetek bérbeadásáról. 1903. november elején a US Navy karibi és csendes-óceáni blokádjá lehetővé tette Panama leválását Kolumbiáról. Még ugyanebben az évben aláírták Washingtonban a csatornaszerződést, s így zöld jelzést kaptak az óceánközi csatornamunkálatok is. A Galápagos-szigetek ügye ettől kezdődően vált igazán fontossá. Kolumbia megcsönkítésének hatására Chile preventív lépéseket fontolgatott a US Navy Galápagos-szigetekkel kapcsolatos támaszpontszerző törekvései megelőzésére. 1903. november 12-én a chilei *El Mercurio* az alábbi címmel közölte a chilei admirális véleményét tükröző írást: *La defensa Naval del país. Una memoria del teniente Santa Cruz. Bases de operaciones para la escuadra.* (Országunk tengeri védelme. Santa Cruz kapitány memoranduma. A flotta hadművelti bázisai).⁷ A memorandum végkövetkeztetése az volt, hogy amennyiben Ecuador kormánya a barátai Chile javára lemondana a Galápagos-szigetektől, úgy a chilei hadihajók akciórádiusza lényegesen megnövekedne. Az *El Mercurio* 1903. november 22-i száma *Supuesta venta de las islas Galapagos* (A Galápagos-szigetek állítólagos eladása) címmel ismét propagálta a Galápagos-szigetek chilei fennhatóság alá kerülését, s elfogadhatatlannak tartotta, hogy azok az USA kezére kerüljenek.⁸ Chilének az USA-tervekkel szembeni tiltakozása nem korlátozódott a sajtó-deklarációk szintjére. 1904-ben kezdte el tevékenységét a második, létszámában kibővített Ernesto Medina kapitány vezette chilei katonai misszió. 1905-ben Chile egy hadihajót is átadott Ecuadornak, s ezzel együtt egy chilei tengerészeti misszió is munkához látott Guayaquil kikötőjében, sőt korábban Chilében instruktorként tevékenykedő két porosz ezredest is szerződtetett Ecuador.

A korabeli német lapok igen gyakran tudósítottak a Galápagos-szigetéről. Így például az *Export* 1904. februári száma felvázolta az öt nagyobb és tíz kisebb szigetből álló szigetcsoport adottságait, megállapítva, hogy azokon kiváló flottabázist lehetne létrehozni, s az növelhetné a Chile északi salétromkikötőiben állomásozó hadihajók akciórádiuszát.⁹ A *Südamerikanische Rundschau* 1904 májusában egy limai jelentésre hivatkozva azt állapította meg, hogy az Egyesült Államok keresztül fogja húzni Chile szándékait és „soha nem fogja azt megengedni” (*niemals zugeben würden*), hogy a szigetek Chiléhez tartozzanak.¹⁰ A *Deutsche Kolonialzeitung* 1905 februárjában azon bosszankodott, hogy a szigeteket még a múlt század végén a Reich is könnyen megszerezthette volna, s „cz egyike a sok elszalasztott lehetőségnek”. Majd megállapította, hogy bár Ecuador kormánya nem akarja az USA-nak bérbé adni a szigeteket, „de ehhez hasonló kicsinysegek egyáltalán nem zavarják Onkel Sam-ot”.¹¹

A Kaiserliche Flotte 1904-től szinte minden évben hosszabb-rövidebb időre cirkálót küldött Dél-Amerika csendes-óceáni vizcire.¹² Ezek útjuk során közép-amerikai kikötőket is érintettek. 1903-tól Salvador, 1904-től Nicaragua, 1907-től pedig Kolumbia szerződtetett poroszított chilei tiszteket, s vásárolt jelentős mennyiségű német fegyvertechnikát. A né-

ler, Karin (Hrsg.) Tordesillas y sus consecuencias. La política de las grandes potencias europeas respecto a América Latina. 1494-1898. Frankfurt am Main, Madrid. 243-260.

⁷ Bundesarchiv-Militärarchiv-Freiburg BAMA RM 5/V 5598. Acten betreffend Chile. Kriegsvorbereitungen. Mobilmachung. (a továbbiakban: BAMA)

⁸ Acta betreffend Ecuador. Allgemeine Nachrichten. Acten der Marine vom Okt. 1887 bis Dez. 1907.

⁹ BAMA RM5/V 5408.

¹⁰ BAMA RM5/V 5408.

¹¹ BAMA RM5/V 5408.

¹² Fisher, Ferenc: Chile und die deutsche Kriegsmarine vor dem ersten Weltkrieg. In: Neue Welten – neue Wirklichkeiten 1492-1992. Essays. Hrsg. von Ibero-amerikanischen Institut Preussischer Kulturbesitz und Museum für Völkerkunde Staatliche Museen zu Berlin. Braunschweig, 1992. 239-247.; Fischer, Ferenc: Un ejemplo de una modernización dependiente: las Fuerzas Armadas chilenas y la influencia militar prusiana desde el punto de vista de fuentes alemanas segun documentos de la marina (1905-1914). In: IX Congreso Internacional de Historia de América. Asociación de Historiadores Latinoamericanistas Europeos /AHILA/ Sevilla, 1992. 721-737.

met cirkálók kapitányainak jelentései (*Militärpolitischer Bericht*) gyakran tudósítottak a Galápagos-szigetek körüli fejleményekről. Így volt ez Ammon kapitány esetében is, aki az „Öfel-sége a Császár” *Falke* nevű cirkálójának parancsnokaként 1905 novemberében arról a bizalmas tárgyalássorozatról számolt be, melyeket Ecuador és Chile kormányai folytattak egymással. A tudósítás szerint a tét a Galápagos-szigetek voltak, melyek a tervek szerint chilei fennhatóság alá kerültek volna. Ennek fejében Chile néhány hadihajót adott volna át Ecuador-nak. Chile egy modern, erődtímenyekkel ellátott, előretolt tengerészeti bázist kívánt létrehozni, mely megfélt volna a német érdekeknek is: „Amennyiben létrejönne a tervezett megállapodás ... úgy abban az esetben az északi veszéllyel szemben mindenesetre egy olyan különösen hatásos hullámtörő (*Wellenbrecher*) jönne létre, melynek eltávolítása még magának Uncle Sam-nek is igazán a nehezére esne.”¹³

Bármennyire is távol zajlottak az Újvilágtól az orosz-japán háború ütközetei, a nagyhatalmak rangsorába bekerülő (sőt Angliát az 1902-es szerződéssel maga mögött tudó) Japán tengeri nagyhatalommá válása érezte hatását az egész pacifikus medencében, így az Amerikai Egyesült Államok nyugati partvidékén is. Montt admirális, a chilei haditengerészet főparancsnoka 1905 júniusában Japánba látogatott, ahol megtekintett több haditengerészeti bázist (Yokosaka, Kure, Sasebo) és tájékozódott az orosz-japán tengeri ütközetek tapasztalatairól. A chilei admirális látogatása új kapcsolatokat létesített a chilei és a japán haditengerészet között, amit a US Navy admirálisai természetesen nem néztek jó szemmel, hiszen a japán-amerikai viszonyt a feszültség jellemezte ezekben az években.¹⁴ A Japán-USA ellentétek kielégződéséről számolt be a washingtoni német katonai attasé 1906. novemberi terjedelmes jelentésében. A *Die militärische Lage zwischen den Vereinigten Staaten und Japan* (Az Egyesült Államok és Japán közti katonai helyzet) című írás fő megállapítása úgy hangzott, hogy a két hatalom rivalizálása „előbb vagy utóbb fegyveres konfliktusba fog torkollani”. A beszámoló készítője észak-amerikai beszélgető partnerei aggodó helyzetértékelése alapján azt jelentette Berlinbe, hogy Washingtonban különösen a Fülöp-, valamint a Hawaii-szigetek japánok általi inváziójától tartottak. Mindaddig – hangzott az értékelés –, amíg a Panama-csatorna nem készül el, s a US Navy nagyobb részét a keleti partvidéken, az Atlanti-óceánon állomásoztatják, addig a Csendes-óceánon a japán flotta komoly rizikófaktort jelent az Egyesült Államok csendes-óceáni birtokai számára.¹⁵ Theodore Roosevelt az orosz távol-keleti tengeri hatalom kiiktatása utáni új helyzetben Japán ellensúlyozására a diplomáciai tárgyalások mellett alkalmazta az erőpolitikát is: 1907 februárjában a Mahan admirális által sugalmazott nagy flottaépítési program új büszkeségét, a „nagy fehér flottát”, 16 sorhajót vezényelt át a Magellán-szoroson keresztül a Csendes-óceánra, és a hajók japán kikötőkbe is ellátogattak. A Chile partjai előtt is elhajózó félelmetes US Navy flottakötélék az andokbéli ország iránt érzett „baráti érzelmek” úgy fejezte ki, hogy Pedro Montt chilei elnök tiszteletére a valparaisói öblön áthajózva egy órán át 1200 lövésből álló sortűzet adtak le. Chile nem utolsó sorban e flottademonstráció hatására lett ezt követően az USA-ellenes élű ABC-szövetség (Argentína, Brazília, Chile) létrehozásának egyik fő kezdeményezője, melyet a német diplomácia is ösztönzött.¹⁶

1909-ben Chile és Peru kapcsolata olyannyira feszültté vált, hogy Lima visszahívta chilei követségét, sőt a két államban egymást erősítő nagyarányú fegyverkezési programok indultak. A perui kormány, mely elszigetelt helyzetben (Ecuadorban és Kolumbiában chilei katonai missziók tevékenykedtek) szeretne volna maga mögött tudni az Egyesült Államok támogatását, ismételten felajánlotta Washingtonnak Chimbote kikötőjét. Washington ezt nem fogadta el, ugyanis tartott attól, hogy a Peruban létesítendő USA tengerészeti bázis ösztön-

¹³ BAMA RM5/V 5408.

¹⁴ El Mercurio, 1905 06. 01., Admiralstab der Marine. Akten betreffend Personal der chilenischen Marine vom Januar 1881 bis April 1916, BAMA RM5/5559.

¹⁵ BAMA RM3/V 2936. Akten betreffend Berichte der Militär-Attachés von März 1903 bis März 1912.

¹⁶ Meneses 119.

zöleg fog hatni az ABC-tervekre, illetve számolni kellett azzal is, hogy egy Peru melletti egyértelmű elkötelezettség még inkább ösztönzőleg hatna a Chile és Japán közti (katonai) kapcsolatokra. A santiagoói *Kaiserliche Deutsche Gesandtschaft* egy 1909. júliusi jelentésében – chilei katonai forrásokra hivatkozva – arról tájékoztatta a Wilhelmstrassét, hogy a Chilében akkreditált japán követ a perui-chilei ellentétek kiéleződésének „lélektani pillanatát” arra használta fel, hogy felajánlja a japán kormány azonnali katonai segítségét a chilei kormánynak – pontosabban Tokió ajánlata úgy szólt, hogy mozgósítás esetén a chilei hadsereg minden szükséges felszerelését japán kikötőkből 30 napon belül eljuttatják a chilei kikötőkbe.¹⁷

A Galápagos-szigetek hovatartozásának kérdése 1910-től kezdve érkezett a végkifejlethez. Ez év júniusában először az Egyesült Államok, majd Chile is azonos tartalmú ajánlatot tett Ecuadornak a szigetek bérbevételére: mindkét fél 15 millió dollárt ajánlott fel 99 évre szóló bérbeadás esetén. A State Department-ben a chilei ajánlat kapcsán az a vélemény alakult ki, hogy tekintettel Chile rossz pénzügyi helyzetére az andokbéli ország ajánlata mögött valószínűleg vagy egy európai (Németország), vagy egy ázsiai ország (Japán) áll, melyek a háttérben maradva nem akarnak nyílt konfliktust az Egyesült Államokkal.¹⁸ A német katonapolitika éppen 1910 végétől mutatott igen nagy aktivitást Ecuadorban. Az ecuadori német konzul, gróf Spee és a limai német követ, von Hacke egymás közti, illetve Berlinbe küldött jelentésiből tudjuk, hogy a berlini Kriegsministeriumban komolyan fontolgatták annak lehetőségét, hogy negyedik dél-amerikai országgént (Chile, Argentína, Bolívia után) Ecuadorba is porosz katonai missziót küldenek. 1911 januárjában még csak egy öt fős katonai delegáció kiküldetéséről volt szó, de 1911 utolsó hónapjaiban Ecuador hamburgi főkonzulja már egy húsz fős porosz katonai misszió szerződtesítéséről tárgyalt.¹⁹ Ecuador 1911-ben végül is nem szerződtesített német katonai missziót, hanem meghosszabbították a chilei katonai misszió tevékenységét. A Quitóban szolgáló császári német konzul, Rohland nem bántózkodott amiatt, hogy Ecuadorba nem érkeztek porosz vezérkari tisztek, mivel teljesen elégedett volt a „germanizált” chilei katonai misszió Ecuadorban végzett – Németország befolyását is növelő – munkájával. Úgy fogalmazott, hogy „mindaddig, amíg Chile nálunk vásárol [hadfelszerelést – megjegyzés F. F.], előreláthatólag Ecuador is a mi vevőnk”.²⁰ A chilei katonai befolyást erősítette az is, hogy Berlin vállalta ecuadori tisztek németországi továbbképzését.²¹ Így nem meglepő, hogy Ecuador német fegyvertechnikát vásárolt: 1911 végén Düsseldorfból ágyúkat rendeltek 3,5 millió márka értékben.²²

1913-ban ismét intenzív levélváltás zajlott Berlin és Quito között: ezúttal egy négy fős tiszti misszió szerződtesítéséről tárgyaltak. Német részről komoly szándékot mutattak arra, hogy Ecuador is felsorakozzék a német katonai befolyás által uralt dél-amerikai országok sorába. Ezek a német-chilei-ecuadori katonai tárgyalások, melyek nagy sajtóvisszhangot is kaptak, hatással voltak a Galápagos-szigetek sorsára is.²³ Növelték ugyanis Ecuador tárgyalási súlyát az USA-val szemben, és egyúttal óvatosságra intették Washingtont. Szemben az 1903-as Kolumbiával, Ecuador chilei, sőt német diplomáciai-katonai támogatásban bízhatott. 1911 folyamán a washingtoni Kaiserliche Deutsche Botschaft is gyakran küldött jelentést Bethmann-Hollweg kancellárnak az USA Galápagos-szigetekkel kapcsolatos szándékait illetően. Az 1911. február 1-jei jelentés Knox államtitkárral történt „szigorúan bizalmas” (*streng vertraulich*) jellegű beszélgetésről tájékoztatta Berlint: „Nincs semmi kétség afelől, hogy az USA kormánynak az volt a szándéka, hogy a Galápagos-szigeteken egy flottabázist

¹⁷ Politisches Archiv des Auswärtigen Amts, R 16653. (a továbbiakban: PAAA)

¹⁸ Meneses 123.

¹⁹ Bundesarchiv Koblenz BA R85/2851. (a továbbiakban: BA)

²⁰ BA R85/2851.

²¹ BA R85/2831.

²² Zentrales Staatsarchiv Potsdam AA Acten betreffend Waffenexport deutscher Firmen an fremden Regierung (2950). (a továbbiakban: ZSP)

²³ El Tiempo, 1911. január 18. Quito. Mision militar alemana. BA R85/2851.

létesítsenek, mely biztosítaná Nyugat felől a csatorna bejáratát, s amely az Egyesült Államoknak ott egy ahhoz hasonló pozíciót biztosítana, mint amelyet a guantanamoi bázis fekvése révén a csatorna keleti bejáratánál biztosít. Ez által az amerikaiak egy újabb láncszemet hoztak volna létre a Japánnal szembeni katonai védvonalban. Hogy a japánok részéről folyó agitáció a szigetek bérbeadása ellen Ecuadorban, ezt innen nem tudom megítélni.²⁴

A Limában szolgáló Hacke német követ már többet tudott a japán diplomáciai akciókról. 1911 márciusában kelt, a Galápagos-szigetek bérbeadásával kapcsolatos összefoglaló jelentésében (*Verpachtung der Galapagos Inseln*) már arról számolhatott be, hogy Ecuador kormánya elvetette az USA 15 millió dolláros ajánlatát, mely összeg pedig több volt, mint amit a Fehér Ház a Panama-csatorna övezetért fiztetett. „Amennyiben a szigetek bérbeadása közben átmenetileg ismét kudarcba fulladt, úgy ezt itt (Limában – megjegyzés F. F.) elsősorban Chilének Ecuadorra gyakorolt nyomásának tulajdonítják, mely – már amennyire erre lehetőség nyílik – mindig is az Egyesült Államok Galápagos-szigetekre irányuló térhódítása ellen fog tevékenykedni, mivel abban súlyos fenyegetést lát jelenlegi, illetve jövőbeni nyugati parti érdekeit illetően. Egyébként itt azt is beszéljük, hogy Japán úgy Chilében, mint Ecuadorban azonos céllal próbált beavatkozni – legalábbis léteznek erre utaló jelek. Ezek arra engednek következtetni, hogy Japán fáradhatatlanul, titokban az Egyesült Államok ellen dolgozik, melynek expanziós tervei sokkal inkább ez ellen az ország ellen irányulnak, mint Dél-Amerika ellen. Mindenesetre az tény, hogy Japán az egész nyugati partvidéken ügynököket tart, akik a japán kormánynak minden őt érintő fejleményről a legaprólékosabban beszámolnak. Négy héttel ezelőtt a Chilében szolgáló japán követ is elment Ecuadorba.”²⁵

A Peruban szolgáló német kollégájával szinte egy időben a santiagoói német követség irányítója, von Erckert báró ugyancsak úgy látta, hogy Chile mellett Japán aktivitása játszik fontos szerepet az USA Galápagos-szigetek megszerzését célzó törekvések ellenében: „Hogy a Galápagos-szigeteken létesített flottatámaszpont fenyegetést jelentene Dél-Amerika összes nyugati partvidéki állama ellen, azt (Chilében – F. F.) nyíltan kimondják, még ha el is ismerik, hogy a tervezett lépés elsődleges célja a Panama-csatorna védelme, mégpedig Japánnal szemben.”²⁶ Erckert e levelében nem hagyott kétséget afelől, hogy Santiago erős nyomást gyakorolt Quitóra. Úgy fogalmazott, hogy az Ecuadorban jelentkező heves USA-ellenes, a szigetek bérbeadását ellenző utcai demonstrációk a chileiek által „megrendelt munka benyomását” (*Eindruck von bestellter Arbeit*) keltették.²⁷ 1911 február elején a washingtoni német követség többször konzultált Peru ottani követével. E beszélgetésekből az derült ki, hogy Peru „nagyon nem szívesen nézné”, ha a Callaotól Északra a Galápagos-szigeteken éppen a Peruval ellenséges viszonyban álló Chile létesítene haditengerészeti bázist. Viszont nagyon is szívesen látnák, sőt támogatnák azt a szándékot, hogy az Egyesült Államok bérelje a szigeteket. Pardo perui követ szerint „Ecuadorban az Egyesült Államoknak történő bérbeadás elleni mozgalmat Chiléből szították.”²⁸ Miután híresztelések láttak napvilágot arról, hogy az USA eladja Perunak két viharverte csatahajóját, Erckert santiagoói német követ nem tartotta kizártnak azt a feltételezést, hogy Peru e flottacsoport birtokában maga kívánja megszerezni a szigeteket: pontosabban az Egyesült Államok „Perut tolja maga előtt, hogy azután a szigeteket tőle bérbé vegye, vagy hogy az lemondjon róluk.”²⁹

²⁴ PAAA R 16756.

²⁵ BAMA RM5/V 5845. Admiralstab der Marine. Acta betreffend Peru. Politisches vom Sept. 1909 bis April 1911.

²⁶ BAMA RM5/V 5580. Admiralstab der Marine. Acta betreffend Chile. Politisches vom März 1911 bis April 1911.

²⁷ BAMA RM5/V 5580.

²⁸ PAAA R 16756.

²⁹ BAMA RM5/V 5580; PAAA R 16656.

Chilében 1911 folyamán háborús riadalom tört ki. Attól tartottak, hogy az USA esetleg valóban Peru mellé áll a vitatott Tacna-Arica kérdésben,³⁰ s a Galápagos-szigeteket a US Navy éppen Chilével (az északi salétromkikötőkkel) szemben fogja logisztikai bázisként felhasználni. Chilében ezért 1911 első hónapjaiban szinte naponta jelentek meg a „teknősbéka-szigetekkel” kapcsolatos, igen élesen USA-ellenes beállítottságú írások. Erckert követ a *La Mañana*, a *La Union* és az *El Mercurio* lapok legjellemzőbb írásait válogatta össze, s ezeket németre lefordítva Bethmann-Hollweg kancellárnak is elküldte azzal a megjegyzéssel, hogy ezek híven tükrözik a szigetek kérdésében „Chile bizalmatlanságát” az USA-val szemben.³¹ A *La Mañana* 1911. január 31-i száma feltette a kérdést: mit tegyen Chile, amennyiben Peru szerezne meg a Galápagos-szigeteket, hogy aztán esetleg azokat később átjátssza az Egyesült Államok kezére? A félreérthetetlenül az USA-nak címzett válasz így hangzott: Chilének „akkor azon nyomban kedvező feltételekkel Japánnak kell bérbe adnia a Húsvét-szigeteket.”³²

Az Egyesült Államok 1911-ben sem tudta keresztyülvinni azon szándékát, hogy Ecuador a szigeteket bérbe adja. Az okok között kétségkívül szerepet játszott Chile „revolverezése”, mivel a Húsvét-szigeteket Japánnak történő esetleges bérbeadásával a japán flotta az amerikai partokhoz közelebb építhetett volna ki haditengerészeti bázist. Mivel éppen 1911-ben került sor az 1902-es japán-angol tengeri szövetség újabb 10 éves meghosszabbítására, egy ilyen Tokiónak szóló chilei „ajánlatnak”, taktikai húzásnak nagyobb súlya volt. Az Ecuadorban dolgozó chilei katonai missziók, a Chile-barát ecuadori tisztek ugyancsak nem elhanyagolható szerepet játszottak a diplomáciai párviadalban, az ecuadori elutasításban. Németország nyíltan Chile mögött állt a Peruval kapcsolatos konfliktusban. A chilei-perui határtérségben porosz vezérkari tisztek végeztek felderítő tevékenységet, s ezekben a hónapokban sok millió márka értékben áramlottak a német hadiipar termékei a chilei és az ecuadori hadiarzenálókba. Berlin, miközben katonai misszió küldését fontolgatta Quitóba 1910-1913 között, s német fegyverekkel látta el Ecuador, világosan értésére adta Washingtonnak, hogy nem nézne jó szemmel, amennyiben a Galápagos-szigeteket amerikai fennhatóság alá kerülnének, s az USA-nak mindenképpen nagyobb kockázattal (netán fegyveres ellenállással) kell számolnia mint korábban Kolumbia esetében Panama „leválasztásakor”.

A rendelkezésre álló források alapján tehát úgy tűnik, 1911-1912-ben dőlt el, hogy marad a status quo a szigetek kérdésében, s a japán, német, chilei reakciókat, ellenlépéseket kiváltó ügy nyugvó pontra jut. Ezt támasztja alá egy 1912 májusában írt német diplomáciai jelentés is, mely alapján Berlinben azt a következtetést vonhatták le, hogy az USA valóban meghátrált, s feladta a Galápagos-szigetek megszerzésére vonatkozó terveit. A beszámoló írója, Scheller követségi titkár New Yorkban észak-amerikai bankvezérekkel találkozott. Köztük volt egy bizonyos James Speyer, akitől bizalmas értesülést szerzett, mely szerint a bankár a „dollárdiplomácia” jegyében azt a titkos feladatot kapta a State Department-től, hogy vásárolja meg Ecuadortól a szigeteket. Speyer azonban igen dühösen nyilatkozott a washingtoni kormányzatról, „mivel miután már pár millió márkát kockáztatott, s csupán ügynökökre és táviratokra 250 ezer márkát költött, Washingtonban ejtették az egész ügyet.”³³

A német források azonban arról is tanúskodnak, hogy az első világháború alatt is történtek olyan fejlemények, amelyek később vagy a feledés homályába merültek, vagy amelyekről valóban csak a diplomaták egy szűk csoportja tudott. Egy Quitóban 1917 júliusában keltezett német beszámoló – ekkor az USA már hadban állt az Atlanti-óceánon – arról tudósított, hogy Ecuador elnöke, Dr. Moreno Chile és Kolumbia követeinek és Argentína főkonzuljá-

³⁰ A salétromháború során Chile megszállta az eredetileg Peruhoz tartozó Tacna és Arica provinciákat. Ez az incidens aztán egészen 1929-ig igen feszült viszonyt eredményezett a két kormány között. Hosszas tárgyalások után a két kormány 1929-ben modus vivendit talált: Tacna visszakerült Peruhoz, Arica pedig Chile fennhatósága alatt maradt.

³¹ PAAA R 16756.

³² PAAA R 16756.

³³ PAAA R 16756.

nak kíséretében két hajóval a Galápagos-szigetekre látogattak. „Ecuador történetében ez volt az első alkalom, hogy az államfő a szóban forgó területen látogatást tett, s ennek politikai jelentősége van, tekintettel az USA gyarmatosítási törekvéseire. Ecuador e lépésében minden kétséget kizáróan a nevezett szigetcsoportra vonatkozó felségjogainak ismételt hangsúlyozása fejeződik ki.”³⁴ Ecuador e politikai lépését minden bizonnyal a japán haditengerészet első világháború alatti csendes-óceáni feltűnő aktivitása is befolyásolta, hiszen például a csendes-óceáni német szigetbirtokok elfoglalása révén (Marshall-Karolina-szigetek) az előretolt japán haditengerészeti bázisok már az Egyenlítőnél húzódtak. Japán nemcsak arra törekedett, hogy diplomáciai módszerekkel (például Chile támogatásával) megakadályozza az USA-t a Galápagos-szigetek megszerzésében, hanem arra is, hogy a Monroc-doktrínát megkérdőjelezve az amerikai partok közelében – amennyiben erre alkalma nyílik – akár tengerészeti támaszpontokra is szert tegyen. Ezt a titkos törekvést igazolja például az éppen Madridban tartózkodó Erckert santiagoói német követ Berlinbe továbbított 1917. szeptember 29-i szigorúan titkos távirata is: „Biztos forrásból megtudtam, hogy Japán ajánlatot tett arra, hogy Chilének bármiféle katonai felszerelést kész szállítani, azzal a feltétellel, ha az lemond a Húsvét-szigetéről.”³⁵

A japán expanziótól való félelem, s mindenekelőtt a Panama-csatorna védelme 1939 nyaráról ismét előtérbe állítja az Egyesült Államok vezető körében a Galápagos-szigetek bérbeadásának kérdését. Chile ekkor már – az új nyugati féltekén belüli hatalmi (haditengerészeti) realitásokból adódóan – hajlandónak mutatkozik arra, hogy amennyiben az USA számára fegyvereket szállít, cserébe rendelkezésre bocsátja a Húsvét-szigeteket (ezek bérbeadásáról 1928-ban és 1937-ben még Japánnal tárgyalt), sőt felajánlja azt is, hogy az ecuadori kormányhoz fűződő tradicionálisan jó kapcsolatait felhasználva, közben jár Quitóban a Galápagos-szigetek bérbeadását illetően.³⁶ A második világháború során a Galápagos-szigeteket is bevonták a nyugati félteke védelmi rendszerébe, a szigeteken megfigyelőállomásokat állított fel az észak-amerikai hadvezetés, de haditengerészeti-, illetve légibázis nem létesült.

FERENC FISCHER

The aspirations of the United States, Japan, Germany and Chile to acquire the Galapagos Islands after the Spanish-American War (1898-1914)

When discussing the Spanish-American War of 1898, the literature on the subject usually places the emphasis on the Atlantic dimensions of the conflict and often mentions in passing only its short and long term consequences in the Pacific region. These consequences include the acquisition of the Philippines by the United States, which thereby found itself closer not only to the Asian mainland but to an expanding Japan as well. The United States and Japan were separated by substantial distances, but the build-up of North American power in the Philippines on the one hand, and, on the other, the Japanese rule on Formosa Island since 1895 brought these two powers, rapidly increasing their maritime forces, much too close to each other, and presently turned one against the another.

³⁴ PAAA R 16756.

³⁵ PAAA R 16662.

³⁶ Mencescs 168., 188., 193.; Bryan, G. S. (Captain U. S. N.): *Geography and the Defense of the Caribbean and the Panama Canal*. Washington, 1941.; Spykman, John Nicolas: *America's Strategy in World Politics*. New York, 1942.

After the Spanish-American, and especially after the Russo-Japanese war, the contrasting interests of Japan and the United States were overtly manifested. Regarding each other as dangerous rivals, both powers tried to hinder the Pacific expansion of the other. The open as well as secret diplomatic activities of Japan concerning the issue of the ownership of the Galapagos Islands is one forgotten, or rather, not sufficiently explored episode of that period. The diplomatic and naval documents of the German Empire, also getting involved in this issue, shed light on certain aspects of this activity.

After the Spanish-American War as well as during the construction of the Panama Canal, the United States, along with the other great powers interested in the Pacific *status quo*, was attracted, as if by a magnet, to the Galapagos Islands. These conflicting hegemonic interests resulted in fierce diplomatic struggles concerning the future ownership of the islands.

The files in German archives, first of all in the Bundesarchiv-Militärarchiv-Freiburg and the Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes-Bonn, partially restricted, include the so-called Galapagos papers.

It is possible to document with this archival material that Chile played a decisive role in the Galapagos Islands' remaining with Ecuador. The German sources highlight first of all the conflicting interests of the United States and Chile as well as the strong military and political influence of Chile on Ecuador. The foreign policy of Chile was also supported by the South American interests of Germany and the Pacific claims of Japan; these powers, for quite different reasons, were similarly interested in keeping the Islands out of the jurisdiction of the US Navy, indeed, they supported Chile in its effort to acquire them. Thus, the fate of the Galapagos Islands was basically decided within the intricate power system of the Washington-Santiago-Berlin-Tokyo quadrangle as well as in the hostile relations between Peru and Chile, and Peru and Ecuador, while all the parties concerned were exerting strong pressure on Quito.